

ΣΥΡΙΖΑ

ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΡΑΓΑΣΑΚΗΣ
ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ Β' ΑΘΗΝΩΝ

Αθήνα 28/12/2008

ΑΡΘΡΟ ΣΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΑΥΓΗ»

«Από την κρίση του νεοφιλελευθερισμού σε μια νέα οικονομία των αναγκών & των συλλογικών αγαθών»

Η κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος έχει τη δική της αυτόνομη σημασία και βαρύτητα. Έχει τις δικές της ιδιαίτερες αιτίες και εκδηλώσεις. Όμως η εστία του ευρύτερου κρισιακού φαινομένου που ζούμε, οι βαθύτερες αιτίες βρίσκονται μέσα στο μηχανισμό συσσώρευσης του κεφαλαίου. Ακριβώς αυτό, καθιστά αναγκαία, ακόμη και για τις δυνάμεις του συστήματος, την αναζήτηση ενός νέου καθεστώτος συσσώρευσης.

Η Αριστερά δεν μπορεί να συμβιβαστεί με το μοντέλο ενός κάπως «ρυθμιζόμενου νεοφιλελευθερισμού». Ούτε μπορεί να περιοριστεί σε προτάσεις κεϋνσιανού τύπου ή άλλες που περιορίζονται πάντως στο πλαίσιο μιας «μικτής οικονομίας» όπως αυτή διαμορφώθηκε στον 20ο αιώνα. Έχοντας ανοιχτά μέτωπα με όλα αυτά τα ενδεχόμενα και κυρίως με τον κίνδυνο μιας σκληρής αυταρχικοποίησης του συστήματος, η αριστερά πρέπει να αναζητήσει τις δικές της απαντήσεις, με μια έφοδο στο μέλλον, πέρα από μοντέλα που χρεοκόπησαν ή έδειξαν τα όριά τους. Ο σπόρος των αριστερών απαντήσεων βρίσκεται μέσα στην ίδια την κρίση, στις αντιθέσεις που την εξέθρεψαν, στους αγώνες που αυτή πυροδοτεί.

***Η εσωτερική αποδιάρθρωση και ο εκτροχιασμός
του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού***

Αν, όμως, η βαθύτερη αιτία της κρίσης βρίσκεται στο μηχανισμό κεφαλαιακής συσσώρευσης, στους ιδιοτελείς σκοπούς και τα ιδιοτελή κίνητρά της, η βάνουσα αναδιανομή εισοδημάτων και εξουσιών που πέτυχαν οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές υπέρ του κεφαλαίου, από δεξιές ή κεντροαριστερές

κυβερνήσεις, επιτάχυνε την κρίση. Η απορρύθμιση αποχαλίνωσε εντελώς το μηχανισμό της μεγιστοποίησης του κέρδους. Όμως, η ιδιωτικοποίηση και εμπορευματοποίηση των δημόσιων αγαθών, σε συνδυασμό με την υπερχρέωση πολλών νοικοκυριών για την κάλυψη βασικών αναγκών τους, είναι εκείνος ο παράγοντας που προσδίδει στις κοινωνικές διαστάσεις της κρίσης ιδιαίτερο βάθος, εύρος και διάρκεια. Ο δανεισμός ήλθε να καλύψει το κενό και να λειτουργήσει κατά κάποιον τρόπο ως συμπλήρωμα ή και υποκατάστατο του κοινωνικού κράτους. Η κρίση επομένως αυτή είναι εξαρχής και μια κρίση του κοινωνικού κράτους.

Αυτοί είναι μερικοί από τους παράγοντες που οδήγησαν στον εκτροχιασμό και σε μια από τα μέσα αποδιάρθρωση του συστήματος.

Τι είδους διέξοδο από την κρίση πρέπει λοιπόν να αναζητήσει η Αριστερά, ώστε αυτή η διέξοδος να ξεκινά από τα σημερινά δεδομένα αλλά και να ανοίγει μια νέα προοπτική;

Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν μια εναλλακτική, από τη σκοπιά των εργαζόμενων τάξεων, διέξοδος από την κρίση, πρέπει απαραίτητως να συνδέεται με μια στρατηγική αποεμπορευματοποίησης και, μέσω αυτής, με την ανάκτηση και διεύρυνση ενός κοινωνικού «δημόσιου χώρου». Πρώτος στόχος πρέπει, επομένως, να είναι η ανάκτηση μιας δημόσιας σφαίρας συλλογικών αγαθών, η στήριξη και η ανάπτυξη αυτής της σφαίρας και η χρησιμοποίησή της ως ένα βασικό υπόβαθρο για την ανασυγκρότηση ολόκληρης της οικονομίας και της κοινωνίας.

Νέα κριτήρια

Για να στηριχτεί, όμως, μια τέτοια πολιτική πρέπει να έχουμε μια παραγωγική βάση η οποία θα μας επιτρέψει να κάνουμε ρεαλιστικό το στόχο της πλήρους απασχόλησης και να αναβαθμίσουμε την τεχνολογική και οργανωτική «στάθμη» της κοινωνίας, ώστε να γίνει δυνατή η άνοδος της παραγωγικότητας της εργασίας.

Ο στόχος αυτός για διεύρυνση της παραγωγικής βάσης πρέπει να συνδυασθεί εξαρχής και με τη συμβατότητά της με τις αρχές της αειφορίας, την αναζήτηση μιας νέας παραγωγικής εξειδίκευσης, μια στρατηγικής, δηλαδή, μέσα από την οποία θα προσδιορίζεται η παραγωγική μας ταυτότητα μέσα σε μια παγκόσμια αγορά που δεν αναγνωρίζει χώρες αλλά μόνο εμπορεύματα, μέσα από την επιδίωξη κάποιου προβαδίσματος στο τεχνολογικό, πολιτιστικό, εκπαιδευτικό, ερευνητικό πεδίο. Τέλος, αυτή η νέα

παραγωγική βάση πρέπει να διαμορφώνεται σε σχέση με τις νέες ανάγκες, διότι ο αναγκαίος οικολογικός μετασχηματισμός της πολιτικής δεν είναι μόνον η αλλαγή της ενεργειακής βάσης, αλλά κι ένας νέος τρόπος παραγωγής συνολικότερα, νέα πρότυπα κατανάλωσης, ένας νέος τρόπος ζωής.

Η παραγωγική ανασυγκρότηση, επομένως, συνδέεται άρρηκτα με έναν αναβαθμισμένο ρόλο της παιδείας και της έρευνας καθώς και με την αναδιανομή των εισοδημάτων αλλά και με τη λειτουργική ανακατανομή των κοινωνικών πόρων υπέρ των νέων προτεραιοτήτων: της παιδείας, της έρευνας, του οικολογικού, του ενεργειακού και του παραγωγικού μετασχηματισμού και των υποδομών που αυτοί απαιτούν.

Άρα, δημόσια αγαθά, δημόσια σφαίρα, πλήρης απασχόληση, αναδιανομή εισοδημάτων και λειτουργική ανακατανομή των δαπανών, νέα παραγωγική βάση με οικολογικούς, κοινωνικούς, τεχνολογικούς, οργανωτικούς μετασχηματισμούς είναι αλληλένδετα στοιχεία μιας εναλλακτικής στρατηγικής για μια νέα οικονομία, για μια Ελλάδα που παράγει και δημιουργεί.

Με ποια οικονομικά υποκείμενα, με ποιους φορείς θα γίνουν αυτά; Είναι προφανές ότι πρέπει να επιλέξουμε και να απευθυνθούμε σε φορείς οι οποίοι, είτε από (καταστατική) υποχρέωση, είτε από ανάγκη, είτε από συμφέρον θα υπηρετήσουν ένα δημοκρατικά κατηρητισμένο και συναινετικά διαμορφωμένο σχέδιο.

Σε στρατηγικούς τομείς όπως η ενέργεια, τηλεπικοινωνίες, μεγάλες υποδομές ή μεγάλη δημόσια επιχείρηση με δυνατότητες διεθνούς συνεργασίας και παρουσίας αποτελεί την κύρια, τη βασική όσο και αναγκαία επιλογή.

Όμως, πρέπει να συζητήσουμε και να αναζητήσουμε μια νέα μορφή δημόσιας επιχείρησης, ένα νέο μοντέλο λειτουργίας της. Σε καμία περίπτωση δε νομίζω ότι πρέπει να μιλάμε για δημόσιες επιχειρήσεις αφήνοντας ανοιχτό το ενδεχόμενο να ξαναγίνουν τα όργανα που έγιναν από κομματικούς στρατούς και άλλα τρωκτικά. Το μέτωπο πρέπει να είναι εξαρχής καθαρό. Εξαρχής ένα νέο μοντέλο το οποίο θα εμπεριέχει τον κοινωνικό έλεγχο, τον εργατικό έλεγχο, τις όποιες δικλείδες ασφαλείας κριθεί ότι μπορούν να διασφαλίσουν το δημόσιο συμφέρον.

Πρέπει, γενικότερα, με τις προτάσεις μας να ξεφύγουμε από το μοντέλο της παλιάς μικτής οικονομίας. Νομίζω ότι εδώ, ως Αριστερά, πρέπει να κάνουμε μια τομή όχι μόνο λόγω των εμπειριών που είχαμε στο παρελθόν, αλλά και

για λόγους που αφορούν στο μέλλον. Πρέπει να ξανασκεφτούμε τη στρατηγική για το σοσιαλισμό.

Βλέπουμε τη στρατηγική για το σοσιαλισμό μέσω ενός κρατικού καπιταλισμού ο οποίος, βαθμιαία διευρυνόμενος, «θα μας πάει» στο σοσιαλισμό; Κάποια συστήματα κατέρρευσαν όχι από την έλλειψη κράτους αλλά από την υπερτροφία του κράτους. Άρα πρέπει να τα σκεφτούμε αυτά τα θέματα. Διότι μπορεί να λέγαμε και στο παρελθόν ότι εμείς θέλουμε άλλο κράτος ποιοτικά διαφορετικό, αλλά το σχήμα της μικτής οικονομίας παρήγαγε και μια εικόνα της αντίληψής μας για το σοσιαλισμό ως ένα σύστημα που καθολικεύει τη δομή της κρατικής επιχείρησης, ότι λίγο πολύ αυτό ήταν τάχατες ο σοσιαλισμός. Ασφαλώς ο ρόλος του κράτους ήταν και αναγνωρίζεται εκ νέου ως κεντρικός. Όμως το κράτος και η κρατικοποίηση υπό συνθήκες καπιταλισμού δεν είναι κοινωνικά ουδέτερη. Άρα δεν μπορούμε να την απορρίπτουμε *a priori* αλλά ούτε να την υποστηρίζουμε παντού και πάντα άκριτα. Από μόνη της, δηλαδή, η κρατικοποίηση δεν συνιστά αριστερή πολιτική αλλά υπό προϋποθέσεις μπορεί να είναι μέρος και στήριγμα μιας αριστερής πολιτικής, που σε κάθε περίπτωση στόχο της πρέπει να έχει το μετασχηματισμό του ίδιου του κράτους, σύμφωνα με τα νέα κριτήρια της ανάπτυξης.

Πώς μπορούμε να προσεγγίσουμε το θέμα αυτό στις παρούσες συνθήκες;

Σε μια νέα αριστερή προσέγγιση, της «μικτής οικονομίας», δεν αρκεί απλώς να υπάρχουν και κάποιες κρατικές επιχειρήσεις, κάποιοι διάσπαρτοι συνεταιρισμοί, κάποια ψήγματα «κοινωνικής» ή «αλληλέγγυας» οικονομίας. Πρέπει όλες αυτές οι «άλλες» μορφές να συγκροτούν οικονομικές δομές, να λειτουργούν με νέα κριτήρια, κίνητρα και σκοπούς, και να συγκροτούν νέες – από την άποψη του περιεχομένου τους– παραγωγικές και κοινωνικές σχέσεις. Αυτές οι μορφές δε θα επιβληθούν από τα πάνω σχηματικά. Αλλά θα αναδεικνύονται ως οι αναγκαίοι φορείς για την ικανοποίηση αναγκών με κοινωνικο-οικονομικά κριτήρια και όχι με την καπιταλιστική λογική της μεγιστοποίησης του κέρδους.

Νέα οικονομικά υποκείμενα

Αφού η ικανοποίηση των αναγκών απαιτεί την ανάπτυξη ενός τομέα δημόσιων αγαθών, μπορούμε να σκεφτούμε ποιοι φορείς θα παράγουν αυτά τα δημόσια αγαθά και νομίζω ότι δεν είναι μόνον το κράτος που μπορεί. Μπορούμε να σκεφτούμε διάφορους φορείς, ακόμη και μορφές στις οποίες αναφέρεται ο Μαρξ στον τρίτο τόμο του «Κεφαλαίου», μιλώντας για αυτοαναιρέσεις του καπιταλισμού μέσα στον καπιταλισμό, διάφορες μορφές

δηλαδή που ο ίδιος ο καπιταλισμός παράγει, αλλά τις οποίες μπορούμε να αξιοποιήσουμε με άλλο περιεχόμενο.

Μπορούν να υπάρχουν φορείς «δημοσίου συμφέροντος» ή «ειδικού σκοπού» που θα έχουν εξωτερικά τη μορφή της επιχείρησης, αλλά η επιχείρηση αυτή θα λειτουργεί με διαφορετικό τρόπο, με διαφορετικά κριτήρια και σκοπούς. Μπορούν να λειτουργούν με βάση την αρχή «ούτε κέρδη, ούτε ζημιές». Μπορούν να έχουν κέρδη που όμως δε θα είναι οικειοποιήσιμα, δε θα είναι πηγή πλουτισμού αλλά πηγή διεύρυνσης της παραγωγής, μείωσης του κόστους ή βελτίωσης της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών ή αγαθών.

Πρόσφατα π.χ. ως Κοινοβουλευτική Ομάδα του ΣΥΡΙΖΑ, κάναμε κάποιες προτάσεις για το τραπεζικό σύστημα. Είπαμε ότι μπορεί να υπάρξει μια τράπεζα στέγης των μισθωτών, μια τράπεζα ειδικού σκοπού για τις πολύ μικρές επιχειρήσεις, η οποία να λειτουργεί με βάση όχι τις υποθήκες αλλά με βάση την εμπιστοσύνη. Μπορούμε, επομένως, να σκεφτούμε κι έναν τομέα όπου ο σκοπός δε θα είναι το κέρδος, αλλά η ικανοποίηση αναγκών μέσα από διάφορες οικονομικές μορφές μεταβατικού, «υβριδικού» χαρακτήρα.

Πρέπει επίσης να ξαναοίξουμε το κεφάλαιο των συνεταιρισμών με νέους όρους. Στην Κρήτη οι συνεταιριστικές τράπεζες ελέγχουν το 20% της λιανικής τραπεζικής. Στη χώρα μας το 50% του φαρμάκου διακινείται από συνεταιρισμούς των φαρμακοποιών. Είναι καλό αυτό ή κακό; Να ψάξουμε, θέλω να πω, να αξιολογήσουμε τις εμπειρίες. Γιατί δε θα μπορούσε ένας συνεταιρισμός ναυτικών να διαχειρίζεται ένα πλοίο κρατικής ιδιοκτησίας σε κάποια ακτοπλοϊκή γραμμή; Υπάρχει και το φαινόμενο της απαξίωσης του συνεταιρισμού, κυρίως στον αγροτικό χώρο, λόγω κομματικοποίησης, αλλά τι πρέπει να κάνουμε; Να παραδώσουμε τα πάντα στο κράτος ή την αγορά, ή να αναζητήσουμε τους όρους για την αξιόπιστη αναζωογόνηση των συνεταιρισμών; Πιστεύω ότι πρέπει να κάνουμε το δεύτερο.

Όπως και πρέπει, γενικότερα, ν' ανοίξουμε το κεφάλαιο των «νέων συλλογικών υποκειμένων». Κάποτε δεν υπήρχαν ούτε συνεταιρισμοί, αλλά βρέθηκαν. Να μιλήσουμε για συνεργατικές μορφές, για νέα συλλογικά υποκείμενα. Να το ψάξουμε πάντως, να ξεκλειδώσουμε τη σκέψη μας. Αφού μιλάμε για χρεοκοπία μοντέλων, είναι καιρός να σκεφτούμε και καινούρια πράγματα.

Τέλος, ποια είναι η παγκόσμια εμπειρία από τις ποικίλες μορφές αυτοδιαχείρισης των εργαζομένων; Έχει κλείσει το κεφάλαιο αυτό ή μπορεί να ξαναοίξει και αυτό με νέους όρους;

Όλες αυτές οι οικονομικές μορφές έχουν βέβαια ένα «μειονέκτημα». Απαιτούν την αναβάθμιση της ταξικής συνείδησης των εργαζομένων και την ενεργητική τους συμμετοχή. Αλλά από τη σκοπιά της Αριστεράς και της προοπτικής, αυτό θα έπρεπε να θεωρείται ως το μεγάλο πλεονέκτημά τους.

Έρχομαι τώρα στη μικρή επιχείρηση. Ο ρόλος τους στην ελληνική οικονομία είναι τεράστιος. Πρέπει όμως να δούμε αυτό το χώρο με νέο μάτι, να έχουμε μια συγκροτημένη πολιτική. Ενίσχυσή τους, αλλά υπό ποιους όρους; Πώς θα τις βοηθήσουμε να ανταπεξέλθουν στο σκληρό ανταγωνισμό των πολυεθνικών, να έχουν πρόσβαση στην πληροφόρηση, τις καινοτομίες τις διεθνείς αγορές; Πώς θα συμβάλουμε ώστε αυτός ο χώρος να ενταχθεί στην υπόλοιπη οικονομία «κανονικά» από άποψη εργασιακών, ασφαλιστικών, φορολογικών και περιβαλλοντικών υποχρεώσεων; Είναι ερωτήματα. Δεν μπορούμε όμως να αγνοούμε το χώρο αυτό ούτε να στηρίζουμε άκριτα κάθε αίτημά του. Πρέπει να συζητήσουμε και με το χώρο αυτό μια συγκροτημένη πολιτική, ένα συμβόλαιο εμπιστοσύνης βάσει δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.

Μια ανάλογη πολιτική πρέπει να διαμορφώσουμε και για τον επιχειρηματικό τομέα συνολικά αφού η «επιχειρηματικότητα» δεν είναι ουδέτερη έννοια ούτε υπάρχει ένας και μοναδικός τόπος «επιχειρηματικότητας». Άρα και στο πεδίο αυτό υπάρχει χώρος για μια αριστερή προσέγγιση.

Εννοείται τώρα ότι όλα αυτά θέλουν ένα νέο χρηματοπιστωτικό σύστημα που θα υπηρετεί αυτούς τους στόχους, μια δημόσια διοίκηση που θα προσφέρει πραγματικά δημόσιες υπηρεσίες και βέβαια θέλουν ένα κράτος αναθεμελιωμένο σε νέες κοινωνικές βάσεις, με νέους θεσμούς, με μια νέα σχέση με την κοινωνία και ειδικά με τη δημόσια σφαίρα απέναντι στην οποία θέλουμε να λειτουργεί ως δύναμη στήριξης χωρίς να πνίγει την αυτονομία της. Ας μιλήσουμε, στη φάση αυτή, για ένα κράτος που θα είναι και υποκείμενο αλλά και αντικείμενο το ίδιο αλλαγών.

Δε θα επεκταθώ περισσότερο, ήθελα κυρίως να δώσω το πνεύμα μιας στρατηγικής που θα μπορούσαμε να διαμορφώσουμε με την έννοια βεβαίως ότι αυτή τη στρατηγική θα αρθρώνεται μέσω συγκεκριμένων «προγραμματικών στόχων» οι οποίοι θα είναι αντικείμενο πάλης, θα είναι δηλαδή στόχοι συσπείρωσης και διεκδικήσιμοι από το κίνημα και όχι απλώς εκφωνήσεις προτάσεων. Πρέπει να δημιουργηθεί ένα μεγάλο κοινωνικό και πολιτικό κίνημα σκέψης και δράσης κι αυτό να είναι ο φορέας της πολιτικής διεξόδου.

Η σοσιαλιστική προοπτική

Τα παραπάνω μπορούν να αποτελέσουν τον πυρήνα μιας εναλλακτικής στρατηγικής για μια νέα οικονομία των αναγκών και των συλλογικών αγαθών. Ποιος θα είναι ο χαρακτήρας αυτής της οικονομίας, ποια η σχέση της με το σοσιαλισμό;

Βεβαίως η «νέα οικονομία» παραμένει μια μικτή καπιταλιστική οικονομία. Σε σχέση όμως με την παλιά μικτή οικονομία όπως αυτή διαμορφώθηκε στη διάρκεια του 20ου αιώνα είναι ποιοτικά διαφορετική. Δε στηρίζεται μόνο στο δίπολο ιδιωτικός – κρατικός τομέας όπου ο πρώτος θα λειτουργεί με καπιταλιστικά κριτήρια και ο δεύτερος με καπιταλιστικά και πελατειακά αλλά δημιουργεί συνθήκες ανάδειξης και άλλων οικονομικών υποκειμένων, η δράση των οποίων διαμορφώνει νέους τομείς που κινούνται με κριτήρια και στόχους διαφορετικούς και ανταγωνιστικούς προς τη λογική του καπιταλισμού.

Με τον τρόπο αυτό, χωρίς να καταργείται ο καπιταλιστικός ανταγωνισμός για τη μεγιστοποίηση του κέρδους αναδύεται και ένας άλλος ανταγωνισμός που αφορά το σκοπό της παραγωγής, τα κριτήρια και τους στόχους της ανάπτυξης, τις αξίες και την ποιότητα της ζωής. Η προτεινόμενη επομένως στρατηγική δεν κατατείνει σε κάποια στάσιμη ισορροπία αλλά δημιουργεί τους όρους για μια νέα δυναμική που ανοίγει δρόμους και δίνει δυνατότητες να αναδειχθούν νέα οικονομικά και κοινωνικά υποκείμενα με πυρήνα τους τον κόσμο της μισθωτής εργασίας και τον κόσμο της γνώσης και να διεκδικήσουν ρόλο πρωταγωνιστή στο οικονομικό και το κοινωνικό γίγνεσθαι.

Η πορεία και η έκβαση αυτής της δυναμικής θα εξαρτηθεί βέβαια από τους συσχετισμούς δύναμης στα διάφορα επίπεδα.

Όμως, σε κάθε περίπτωση, αυτή η επί της ουσίας εσωτερίκευση των αξιών και των κριτηρίων του σοσιαλισμού στην κοινωνική και την οικονομική ζωή και ο αγώνας για τη νομιμοποίηση στην πράξη, τη στήριξη και την υπεράσπιση τους από τις διαρκείς επιθέσεις των δυνάμεων του κέρδους και της ιδιοτέλειας, όλα αυτά, δημιουργούν μια οργανική σχέση με τη σοσιαλιστική προοπτική, όχι φυσικά ως μια διαδικασία ευθύγραμμη ή εξελικτική αλλά ως ένα ενιαίο αξιακά πεδίο πάλης για τις άμεσες, τις μεσοπρόθεσμες και τις πιο μακροπρόθεσμες ανάγκες των εργαζόμενων τάξεων και της κοινωνίας.

******Το παρόν άρθρο αποτελεί επεξεργασμένη μορφή ενός μέρους της προφορικής εισήγησης του Γ. Δραγασάκη σε Εκδήλωση του Ιδρύματος «Ν. ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ» με θέμα: «Παγκόσμια Οικονομική Κρίση- Υπάρχει αριστερή διέξοδος;» που έγινε στις 21/11/2008***

Το άρθρο μπορεί επίσης να αναζητηθεί στην ηλεκτρονική διεύθυνση:
<http://www.dragasakis.gr/keimeno.php?id=566&eidos=mme>